

Kako pisati o povijesti Europe

Wolfgang SCHMALE (2001), Geschichte Europas, Wien-Köln-Weimar.

Već sam upozoravala da među povjesničarima i povjesničarkama postoje diskusije, nadahnute velikim dijelom Europskom Unijom i njenim problemima, o tome kako da se shvati pojam „Europa“ i kako bi, s obzirom na brojne poteškoće, trebalo pisati o njenoj povijesti.¹ Jedan od sjajnih uvoda u odgovor na to pitanje daje Wolfgang Schmale, profesor Bečkoga sveučilišta.

Nakon Drugoga svjetskog rata historiografija je razvila nove koncepte i metode i tragala je za europskim strukturnim elementima. U različitim je djelima prikazan kontinuitet europske povijesti od onoga vremena kada ljudi nisu bili svjesni da žive zajedno na jednome kontinentu, kada nisu znali jedni za druge, kada su jedva komunicirali. Takvim shvaćanjem želi se današnjim Europljankama i Europljanima dati povijesni identitet koji seže daleko u prošlost.

Autor se odlučio za drugačiji kulturnohistorijski pristup svom istraživanju. Središnja mu je točka povijesti Europe u razmatranju onoga što su ljudi antike, srednjega i novoga vijeka smatrali Europom, kako su pojmu „Europa“ davali smisao i značenje. Dakako da se ta interpretacija mijenjala i pojam „Europa“ može se smatrati jedinstvenim predmetom istraživanja samo ako se apsolutizira kao geografska definicija.

Schmaleova „historija Europe“ pisana je u prvome redu na temelju diskurzivne konstitucije pojma Europe u kojoj su nakon Herodota sudjelovali brojni poznati pisci ali i neznanci. Autor drži da se od 15. stoljeća oblikuju razmjerno čvrste predodžbe o Europi (u vezi s osmanskom opasnosti). U ranom novome vijeku Europa je imala ženski oblik a od prosvjetiteljstva do danas temeljna je predodžba pojma Europe kao kulture. Nakon Drugoga svjetskog rata Europa se sve više prikazuje kao identitet.

Schmale misli da su povijesni integrativni procesi u Europi stvarali određene strukturne elemente. Želi pisati o perspektivama koje su pojedine grupe imale u određenome vremenu, a s druge strane o znanstveno-strukturnoj perspektivi koja se kreće iznad užih spoznaja pojedinih grupa i ljudi. Kada je riječ o diskurzivnoj konstituciji Europe, mogu se utvrditi određena središta kao što je Sveto Rimsko Carstvo a kasnije Francuska. Istok Europe bio je dugo vremena diskurzivno konstituiran sa Zapada, dok sam Istok uglavnom nije sudjelovao u takvom oblikovanju pojma Europe.

Autor najprije želi dati pregled povijesti imena i pojma Europe. Mitovi o Europi u Rimskome Carstvu ne mogu se poistovjetiti s davanjem imena kontinentu. Tek oko 1500. Europa postaje ime povezano s jedinstvenom kulturno-geografskom osobnosti. Mlađi pojam Europe imao je tri pola: kršćanstvo, Europa, nacija. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća pojavila se misao o društvu naroda.

Schmalea posebno zanima odnos Europe i nacije. Europska misao bila je dugo u defenzivi jer je nacija predstavljala stvarno duhovno-političko središte gravitacije. On vidi u drugoj polovici 19. stoljeća neku vrstu natjecanja između nacionalizma i europeizma, a

¹ Gerald STOURZH, *Obrazloženje i ugrožavanje ljudskih prava u europskoj povijesti*, *Radovi* 32-33 (1999-2000); M. GROSS, *Europa – što je to?* (u povodu simpozija o pristupu jednoj europskoj historiografiji), *Radovi* 34-35-36 (2001-2004).

uzima u obzir i rasističku europsku misao nacionalsocijalizma. Od kraja Drugoga svjetskog rata teče proces integracije, a u novije se vrijeme javljaju euroregionalizam na jednoj i globalizacija na drugoj strani. Prema autoru, dakle, „historija Europe“ je razmatranje diskursivnih konstitucija pojma Europe i njenih posljedica.

Moguće su dakako i druge definicije, ali Schmaleova historija Europe je po svom kulturno-historijskom pristupu u svakom slučaju novost. Ime i pojam Europe izgledaju kao obuhvatne konstrukcije smisla i značenja, a uz to se stvaraju strukture povezane s tim smislom i značenjem.

Razrađujući svoju temu Schmale raspravlja o „krštenju“ Europe, tj. o imenu, mitu i ikonografiji u antici i u srednjem vijeku. Očigledno se ime Europe javljalo tamo gdje je postojala najveća povijesna dinamika. Ono je povezivalo određeno stanje povijesnoga razvoja s mitskim porijeklom i kršćanskom povijesti spasenja. No može se pretpostaviti da je u stanovništvu bila znatno raširenija predodžba o kršćanstvu nego o Europi. Uostalom, pojam Europe bio je ograničen na razmišljanje i postupke vladarâ i papâ.

Autor upozorava da se od antike stvarala slika europskoga čovjeka drugačijeg od stranaca. No osjećaj „mi Europljani“ razvio se tek u vezi s europskom ekspanzijom kada je postala moguća usporedba s ljudima na drugim kontinentima. Učenje o rasama pretvorilo se u kasnom 19. stoljeću u rasističko učenje.

Prema autoru kršćanstvo nije dalo Europi jedinstvenu civilizaciju, ono je stvaralo heterogene strukture. Kristijanizacija kontinenta trajala je preko 1200 godina unutar promjenljivih okvirnih uvjeta. Nije bilo jedinstvenoga kršćanskoga mentaliteta, pogotovo ne s obzirom na političku instrumentalizaciju pojma kršćanstva kod careva, papâ i kraljeva. No pripadnost kršćanstvu ipak je stvorila osjećaj zajedništva koje je aktivirano kao razgraničenje s nekršćanima. Svakako su u kasnome srednjem vijeku ime i kultovi Europe bili jedinstveniji nego ikada prije.

Schmale zatim raspravlja o otkriću i ograničenju Europe na temelju geografskih i kartografskih reprezentacija u novom vijeku. Dok je u srednjovjekovnim kartama svijet prikazan kao *Corpus Christi* u ranom se novom vijeku Europa putem kartografije prikazivala kao tjelesnost koja je postala predmet istraživačkoga pogleda ljudi. U doba revolucijâ i u 19. stoljeću nastale su satiričke i druge geografske karte koje su dijelom prikazivale Europu nacija u kojoj je svaka nacija posjedovala ili željela dobiti komad Europe.

U posebnoj poglavlju Schmale piše o ženskom obliku kontinenta Europe koji je bio rasprostranjen u 16. stoljeću i u ranom novome vijeku do sredine 19. stoljeća.

Autorovu pažnju izazivaju političke imaginacije Europe i mirovni planovi. Upozorava na dugu tradiciju europskih planova, ali smatra da ideja europskoga jedinstva nema kontinuitet od pojave njenih prvih elemenata u 14. stoljeću. Planovi ranoga novoga vijeka nisu se temeljili na popularnim shvaćanjima. Nije postojala zajednica vrijednosti i normi koja predstavlja europsku ideju. U suprotnosti s time politički narodni pokreti u 19. stoljeću uveli su nove, demokratske i gospodarske argumente u ideju o europskome jedinstvu, o kojoj se tek u tom razdoblju može smisljeno govoriti. Schmale upozorava da je Kant kao preduvjet za mir zahtijevao pravnu državu koja bi se temeljila na ljudskim pravima. Na taj način zajednica vrijednosti i normi postala je pretpostavka svakoga saveza narodâ.

U vrijeme Bečkoga kongresa ravnoteža europskih sila činila se kao spas. Međutim, načelo ravnoteže nije izdržalo pred naletom nacionalizma u drugoj polovici 19. stoljeća. No mirovni pokreti na kojima su se temeljile europeističke inicijative proizvele su elemente misli o ujedinjenim narodima Europe.

Schmale obraća pažnju europeizmu između bečkoga kongresa i revolucija 1848. jer su se tada nove društvene grupe pojavile kao nositeljice teme Europe. Postojao je jaz između političkih predodžbi u narodnih pokreta i režima. Taj je sukob političkoga diskursa riješen tek nakon Prvoga svjetskog rata. Stoljeće između Francuske revolucije i imperijalizma autor vidi kao doba nacionalne države, a 2/3 stoljeća od imperijalizma do epohe fašizma i nacionalsocijalizma kao doba nacionalizma. S političko-praktičkoga i političko-ideološkoga gledišta u ovih 160 godina, pretpostavke za ujedinjenu Europu uglavnom nisu postojale.

Unutar ovih problema Schmale upozorava i na upotrebu te značenje pojmova Zapadna i Istočna Europa, tj. Rusija u 19. stoljeću. Poticaj europeizmu, koji je stvarao filozofske sustave s ciljem praktičkih organizacija, potekao je iz Francuske. Autor od Napoleona dalje prati različita kretanja i njihove nositelje koji pridonose stvaranju političkoga identiteta Europe.

Kada je riječ o europeizmu 1848-1970. autora najviše zanimaju pojedine inicijative za ujedinjene države Europe i pacifizam te rađanje svijesti da Europa nije svijet. U vezi s europeizmom do razdoblja 1871-1930. upozorava na paneuropski pokret. (U Hagu se 1899. održala prva međunarodna konferencija o miru). Pažnju posvećuje i Masarykovu spisu „Nova Europa“ (1918) – (kaže da je preveden i na srpsko-hrvatski!). Ocjenjujući značenje i slabosti „Društva naroda“ i pan-europske unije, autor upozorava na brojne društvene inicijative europeizma u međuratnom razdoblju i na činjenicu da europske vlade nisu pokazivale interes za federalizaciju Europe.

Zanimljiv je Schmaleov pristup „Antieuropi“ tj. nacionalsocijalističkim i fašističkim europskim planovima koje vidi kao „dekonstrukciju“ europske misli. Naime, nacionalsocijalistički pojam Europe označava porobljavanje i rasna doktrina. Taj pritisak se razvio od početka rata 1939. s velikim uspjehom pa je pojam Europe, nastao na europskoj pravnoj misli, bio fundamentalno ugrožen. „Novi red“ Europe trebao je biti ostvaren pod vodstvom Hitlerove Njemačke. Nasuprot tomu, postojale su obuhvatne i u pojedinostima razrađene europske predodžbe u smislu federalizma kod grupa koje su pružale otpor nacizmu.

Schmale se zatim bavi pripovijestima o Europi u historiografiji, kulturnoj antropologiji i rasizmu u novome vijeku. Znanstvena i neznanstvena historiografija ima velik udio u diskursivnoj konstituciji Europe. U 18. stoljeću nastale su veze između historiografije i mlade antropologije i mnogi su pisci željeli pripovijedati o europskoj povijesti kao o kulturnoj povijesti „europskoga čovječanstva“. U vezi s otkrićem povijesti Europe osobitu važnost imaju antikvari renesanse koji su, uz ostalo, pronašli antiknu pretpovijest Europe, a u drugoj polovici 16. stoljeća pojavila su se prva djela koja su nosila naslov „povijest Europe“.

S vremenom se karakter univerzalne povijesti, tj. povijesti čovječanstva, počeo prikazivati isključivo s gledišta europske povijesti. Time je dotaknut kulturnohistorijski aspekt koji je širi od historiografskoga. Zato se autor bavi konstrukcijom „europskoga čovjeka“ i upozorava na posebnosti Europe u kontekstu svjetskih kultura, naime na stvaranje slike Europe, nadmoćne ostalom svijetu.

Dok je Max Weber tragao za znanstvenim i racionalnim objašnjenjem fenomena Europe, drugi su autori bili uvjereni da se premoć Europe temelji na njenoj bijeloj rasi kojoj prema autoru o rasama Gobineau pripadaju jednakovrijedno svi narodi Europe. No njegov duhovni nasljednik Chamberlain već je dijelio i europske narode u one više germanske rase i one niže rase i pripremao je, kaže Schmale, duhovno pustošenje i barbarstvo. Idući korak od pojma „germanski“ prema izjednačenju pojmova „german-

ski-njemački-arijski“ izveli su nacionalsocijalisti kao bitan koncept njemačke Europe. Upozoravajući na englesku rasnu svijest u kontekstu imperijalizma, Schmale kaže da su slične misli općenito označavale epohu imperijalizma i njegovu tobožnju misiju, pa se zato protivile jedinstvu Europe.

Nakon obavijesti o difuziji i transferu kulturâ kao uvjetovanosti za njihove promjene, autor se bavi kulturnim sustavima u novome vijeku kao što su nacija, politička struktura, pravo, znanje, gospodarstvo. Nastajanje nacija pripada bitnim aspektima europske povijesti i uvjetuje kulturni sustav Europe. Istakla bih autorovo shvaćanje da nacionalna historiografija pripada najstarijim snagama pri oblikovanju nacija. Skoro svuda postojale su tendencije prema mitu o izabranome narodu. Epoha francuske revolucije i Napoleonovih ratova proširila je pojam nacije s viših slojeva na cijelo muško stanovništvo. Nacija 19. i ranoga 20. stoljeća bila je muška nacija, uglavnom definirana kao čisto „narodno tijelo“. Nacionalna historija sa svojim etničkim i kulturnim posebnostima odijeljena je od ostalih nacionalnih historija i tražila je svoje korijene u rimskoj antici ili u srednjemu vijeku. No ideja ujedinjenih država Europe nastala je upravo na početku razvoja nacionalizma.

Pod pojmom „nacionalizam“ autor razumije agresivno razdvajanje i suprotstavljanje nacija u doba imperijalizma i povezanost imperijalizma i nacionalizma. Zato drži da se pojam „nacionalizam“ ne može upotrijebiti za rani novi vijek kada je „izumljena“ nacija, uz ostalo, zato da stvori Europu i kao kulturni sustav dok ga nacionalizam dezintegrira. Svi ti procesi imali su u pojedinim dijelovima Europe slične faze ali ne istovremeno. Golema je razlika je li se nacionalna država kao u Francuskoj i Engleskoj razvijala stoljećima ili su je stvarale elite u onih 150 godina od prosvjetiteljstva i revolucija do Prvoga svjetskog rata. U Jugoistočnoj Europi otpor prema osmanskoj i habsburškoj vlasti desio se u vrijeme demokratizacije pojma nacije u smislu suvereniteta naroda i potrebe vlastite nacionalne države. No mlade države nakon 1918. nisu sudjelovale u nastanku političkoga sustava Europe koji je ovisio o suprotnosti Njemačke i Francuske te Engleske i kontinenta. U svakom slučaju europski je internacionalni sustav utemeljen na načelu nacionalnih država karakteristično obilježje Europe.

U historiografiji su brojna djela koja prikazuju europsku povijest kao političku povijest s obzirom na postojanje političkih sustava europskih država i sila. Odgovarajući na pitanje kako se razvijao politički sistem u Europi i koja je bila njegova ideja, autor misli da od kasnoga 19. stoljeća više nije postojao sistem europskih država, bilo je to doba bez sistema. Zajednička povijest Europe s obzirom na političko sjećanje nastaje nakon Američke i Francuske revolucije. Od pobjede Grka nad Perzijancima 480. pr. Kr. do revolucije 1989. postoji niz događaja koji omogućuju da se pojedine pripovijesti proglase poviješću Europe. Obilježavanje tih pripovijesti kao europske povijesti jest opravdano jer se, pogotovo nakon renesanse, akumuliralo transnacionalno historijsko pamćenje.

U nacionalizmu i imperijalizmu propale su tradicije jedinstvenoga europskoga političkoga sustava. Ni Društvo narodâ ni Versailleski ugovor nisu stvorili novi politički sustav. Drugačije nego u ranome novom vijeku, i 1815. nije uspjelo pretvoriti postojeći idealni europeizam u političku snagu. To se događa tek 1989/90.

Kada je riječ o pravu, Schmale kaže da se brojne pozitivno-pravne, prirodno-pravne norme te temeljna i ljudska prava mogu slijediti unatrag do antike. Raspravljajući o stvaranju jedinstvene kulture prava na temelju rimskoga i kanonskoga prava Katoličke crkve, autor upozorava na razvoj prirodnoga prava od 17. stoljeća i na nastanak ustava. U konstitucionalizmu izrazio se pokret emancipacije podanika, koji postaju politički narod kao suvereni narod. U fašizmu i nacionalsocijalizmu pojam je prava izobličen napuštanjem

tradicije europskoga pravnog sustava. Nakon Prvoga svjetskog rata preostao je zapadno-demokratski i socijalistički sustav koji potječu iz zajedničkoga vrela – prosvjetiteljstva. Europa se nakon preobrazbe 1989. zapravo vratila tamo gdje je strukturalno stajala 1789. Nastao je europski pravni sustav doduše s nacionalnim različitostima.

Za objašnjenje Europe kao kulturnoga sustava vrlo je važno znanje kojemu pripadaju i nacionalni mitovi i znanost. Možda je to područje na kojem se Europa najranije oblikovala kao Europa. Od grčke antike postojale su društvene grupe koje su prenosile znanje preko granica i mijenjale ga. Upozoravajući na nacionalizaciju znanja, koje je postiglo vrhunac u prvoj polovici 20. stoljeća, autor kaže da je u međuvremenu prevladala internacionalizacija znanja. No znanost je bila muška i njeni nositelji nastojali su držati žene izvan njezinih okvira i institucija.

Dalje autor kaže da je Europa bila kulturno-ekonomski sustav kao što su „feudalizam“ ili „industrijalizacija“ ali s brojnim varijantama. No napetost između europskoga ekonomskog sustava i nacionalnih ekonomija pratila je cijeli kulturno-ekonomski razvoj novoga vijeka. Ipak je prije Prvoga svjetskog rata postojao europski gospodarski prostor, dakako ne onakav kakav je stvorila Europska Unija. Prvi svjetski rat uništio je taj prostor. U europskim zemljama stvorila se ratna ekonomija i dovela do primata nacionalnih ekonomskih prostora. U Drugome svjetskom ratu prevladao je njemačko-europski prostor nationalsocijalista koji nije bio ništa drugo nego izrabljivanje i ekonomsko tlačenje.

Autor detaljno prikazuje povijest europske integracije nakon Drugoga svjetskog rata. Riječ je najprije o integracijskim teorijama a zatim o nastanku pojedinih situacija i ustanova te organiziranih napora pomoću kojih je naposljetku stvorena Europska Unija. Misli da za povijest europske integracije nije bitno njeno zaostajanje iza ideala, nego činjenica da proces europskoga ujedinjavanja ima kontinuitet od preko 50 godina. Institucionalno se europska integracija razvijala na više kolosijeka. Nije nastajala sustavno potaknuta nekom središnjom voljom, nego najviše kao posljedica vanjskih prisila i ograničenja europskoga idealizma na pragmatičnu dimenziju. Međutim, dok se u poslijeratnim godinama raspravljalo o svakom pravilu koje je postalo dio normativnih skela integracije, danas je kod novih pristupnika riječ samo o preuzimanju složenoga sustava pravila što ne isključuje prijelazne odredbe za pojedine zemlje. Unija je dakle poseban oblik institucionalizirane komunikacije tobože između naroda, ali zapravo između nacionalnih država koje se oslanjaju na supranacionalne institucije i zajednički formulirane ciljeve.

Schmale posebno razmatra povijest kulturne integracije nakon Drugog svjetskog rata. Zanima ga konstrukcija identiteta Europe kao zbroja sjećanja na kolektivno kulturno i povijesno nasljeđe. Grčko rimska antika se shvaća kao kulturno nasljeđe cijele Europe iako se ona neposredno protezala samo na neke dijelove Europe i tek je u 19. i 20. stoljeću, u tijeku širenja naobrazbe, prihvaćena u cijeloj Europi. Autor upozorava da mnogi zahtijevaju „europsku povijest“, odnosno „europsku kulturu“ – što se često ne razlikuje – kao konzumni proizvod, pa povjesničari opet jednom imaju priliku da se daju povući u opravdanje određenih političkih instrumentalizacija i stvaranja mitova. Ironički primjećuje da zavidi autorima koji točno znaju što je Europa.

Osvrće se na teze o europskoj „jedinjivosti“ i europskome „čudu“, tj. na mišljenje da je Europa stvorila svijest kakva je danas ili da je jedinствena po industrijskoj revoluciji. Mnogi predstavnici Europske Unije, političari a i znanstvenici razumiju europski identitet uglavnom kao identitet podrijetla koji ima ulogu historijske legitimacije europskoga

ujedinjenjavanja. No isto tako se redovno upozorava na europsku raznolikost i potrebu njena održanja. Integracija je omogućila brojne slobode koje zahtijevaju novu raznovrsnost. Globalnim razvojnim tendencijama pridružila se i individualizacija životnih uvjeta. Schmale dakle drži da u Europskoj Uniji postoje brojni opći razvojni pravci, doduše s bitnim razlikama između pojedinih zemalja. Mentaliteti se relativno polagano mijenjaju. Europa nacijâ je i državno-politički i mentalno-povijesno krajnje realna.

Autor upozorava i na Europu regija koja međutim sadrži i opasnost dezintegracije. Regionalizam u 19. stoljeću nije uvijek suprotnost prema nacionalnoj državi. Razvio se i regionalni nacionalizam koji kulminira u teroru, ali postoji i težnja prema autonomiji koja sasvim ne odbija postojeću nacionalnu državu.

Što se tiče temeljnih političkih vrijednosti, Europljani su se nakon Drugoga svjetskog rata približili. Demokracija je opći oblik države i vlade iako konkretizacije slijede nacionalne uzorke. Pravna država i ljudska prava postali su opća načela. Ljudska prava su europsko „otkriće“ i shvaćaju se kao legitimacija europske kulture, što, prema autoru, nije sasvim točno. Pritom podsjeća na izopačenje nacionalnih pravnih sustava od boljševizma, fašizma, falangizma i nacionalsocijalizma. No današnja egzistencija stalnih europskih institucija je izraz goleme razlike prema prijašnjim povijesnim epohama. Još će dugo postojati nacionalni pravni sustavi u europskoj pravnoj kulturi.

Europsko pravo u nastajanju zahtijeva temeljna i ljudska prava kao jedinstvenu bazu. Riječ je o zajedničkom programu, a za njegovo ostvarenje postoje institucije. Europski uzorak ljudskoga prava proizlazi iz zbliženja nacionalnih prava i europskoga primarnoga prava. Međutim, razlike između integracije europskih pravnih sustava na perspektivi temeljnih ljudskih prava i zemalja izvan toga procesa postaju sve veće. Moguća su zato i ograničenja ljudskih prava specifičnih za Europu. U svakom slučaju, za pristupnice Europskoj Uniji bitno je uklanjanje diskriminacije zbog spola, rase, etničke pripadnosti, religije i vjerovanja, invaliditeta, starosti, seksualne orijentacije.

Ako se govori o europskoj svijesti kao masovnoj pojavi, onda je očigledno da europska povijest počinje zapravo tek od našega vremena. Pritom nastaju temeljne skele zajedničkoga sjećanja na povijest. No povijest Istočne-srednje i Istočne Europe ulazi vrlo polagano u opće historijsko sjećanje Zapada. Diskurzivna konstitucija Europe je zapadnjačka. Velikim dijelom od propasti Osmanskog Carstva do 1989. teče proces akulturacije Istočne i Jugoistočne Europe prema zapadnome uzoru. Razumljivi su pokušaji da se europskoj integraciji ucijepi poviješću opravdan identitet. No prema Schmaleu, takva težnja djeluje samo ako se prikriju golemi povijesni lomovi između velikih regija Europe. To u praksi znači neku vrst imperijalizma historijskoga mišljenja iz smjera Zapada prema Istoku.

Politička i kulturna integracija Europe većim dijelom ovisi od volje, od odluka usmjerenih prema budućnosti koje se mogu opravdati politički i moralno ali ne i historijski. Danas je temelj predodžbe Europe uglavnom „demokratski identitet“, ali on nije zaokružen i stalno je u opasnosti, zaključuje Schmale.

Kada je dakle riječ o Europi kako je vide povjesničari i povjesničarke, vidljivo je da se u historiografiji nastoji prevladati tradicionalno bavljenje s međunarodnim sustavom država ili s općim kulturnim strujanjima. No opis Europe u nastajanju je složen, pa mnogi radovi ipak zapinju u usporednom nizanju povijesti pojedinih zemalja. U svakom će slučaju s napredujućim procesom integracije interes u historiografiji i dalje izazivati europska perspektiva.

Na kraju valja istaknuti da je Schmaleov doprinos svjež, originalan i kritičan i možda će ući među klasične radove koji su se pokušavali razračunati s pitanjem: Europa – što je to?

Mirjana GROSS

Razmišljanja o Francuskoj revoluciji

Joseph DE MAISTRE (2001) Spisi o revoluciji – sa studijom Emila Ciorana, Čačak – Beograd: Umetničko društvo Gradac, 205 str.

Pitanje vrednovanja revolucije koja je izbila u Francuskoj 1789. godine i danas je potpuno otvoreno. Kroz svoju dvjestogodišnju povijest Francuska je revolucija izazivala različite interpretacije, oko nje su se sukobljavali i sukobljavaju mnogi ideološki frontovi (liberalizam, konzervativizam, marksizam), tako da danas svaka knjiga o Francuskoj revoluciji nosi pečat svog autora i pečat vremena u kojemu je nastala. Spomenimo samo koliko je prijevora u najnovije vrijeme izazvala knjiga francuskog povjesničara François Fureta „Prošlost jedne iluzije“ koja u postkomunističkoj vizuri u Francuskoj revoluciji ne vidi nikakav epohalni preokret, već ga tumači kao dug proces u kojemu je postojalo više revolucija, kao što su aristokratska reakcija, seljačka i buržoaska revolucija. Njeno negiranje klasne borbe i tvrdnja da revolucija nije bila mnogo povezana s razvojem kapitalizma u Francuskoj, a posebno teza da je riječ o „egalitarničkoj despociji“ izazvala je na megdan pristaše socijalno-povijesnih tumačenja revolucije.

Knjiga „Spisi o revoluciji“ sadrži tekstove – *Četvrto pismo jednog Savojskog rojaliste svojim sunarodnjacima* (1793), *Tri fragmenta o Francuskoj* (1794), *Razmatranja o Francuskoj* (1797), *Razmišljanja o protestantizmu kroz njegove odnose sa državom* (1798) – u kojima Joseph de Maistre, savojski plemić, emigrant, kao jedan od teoretičara kontrarevolucije, tumači i napada revoluciju, njenu revolucionarnu praksu i njene posljedice. Francuska revolucija bila je preokret. Joseph de Maistre nesumnjivo je bio njen protivnik, ali protivnik koji nije ostao puki pisac proturevolucionarnih pamfleta koju je širila francuska aristokratska emigracija. Joseph de Maistre u njoj je osjetio više od raspada jednog političkog i društvenog poretka. Kako i sam govori: „Mi dugo vremena nismo uopće razumijevali revoluciju čiji smo bili svjedoci, predugo smo je smatrali događajem. Živjeli smo u zabludi: bila je to epoha“.

Joseph de Maistre, aristokrat iz Savoje, jedne od provincija Kraljevine Sardinije, po profesiji advokat, obrazovan i ugledan čovjek rano je izabrao vjernost prijestolju i oltaru. Svoju sklonost tradicionalnoj monarhiji, okrenuvši leđa francuskom prosvjetiteljstvu, pokušao je potvrditi čitajući djela engleskih filozofa i mislilaca XVII. stoljeća. Nakon što je Savoja pala u ruke revolucionara, de Maistre, pod optužbom za kontrarevolucionarnu djelatnost, bježi u Laussaneu u Švicarskoj. Kasnije postaje veleposlanik Kraljevine Sardinije u Rusiji, gdje živi s obitelji u vrlo oskudnim uvjetima. Daleko od svoje domovine, de Maistre razvija zavidnu spisateljsku djelatnost, sve u cilju da dovede u sumnju revolucionarna ishodišta (tako počinje ozbiljno da čita djela Jean-Jacquesa Rousseaua koje je prije smatrao „utopističkim sanjarenjima“) i slomi njena revolucionarna načela. Sav

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

38

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a bold, sans-serif font, followed by the word 'press' in a smaller, lowercase, sans-serif font. The 'FF' is stylized with a horizontal line through the middle of the letters.

ZAGREB 2006.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 38

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2006. godine

Naklada

400 primjeraka